

Arild Rosenkrantz: Michael a drak, 1923.

MICHAEL, ARCHANDĚL SLUNCE

Michael je v křesťanské tradici první a největší z andělů. Stojí v čele nebeských zástupů a skví se mezi nimi jako slunce mezi hvězdami. Daniel (12:1) ho oslovuje „velký kníže“ a Bible ho jako jediného výslovně označuje za archanděla (Jud 1:9). Celkově je Michael v Bibli jménem zmíněn čtyřikrát a ty čtyři verše odrážejí čtyři úkoly, jimiž je podle katolíků pověřen: je andělem smrti, soudu, přemožitelem ďábla a ochráncem vyvoleného lidu. Obraz Michaela nám dokresluje i rozsáhlá apokryfní literatura a desítky zpráv o zjeveních Michaela se tradovaly v ústních legendách. Podle nich je Michael aktérem i některých dalších biblických veršů, ačkoli tam není uveden jménem.

Sochy a malby nejčastěji ztvárňují **Michaela v roli drakobijce**: v plné zbroji, s obnaženým mečem nebo kopím. Pod jeho nohama leží drak nebo ďábel v lidské podobě. Archanděl nohou drtí hlavu ďáblu nebo vráží kopí drakovi do chřtánu. Tento obraz čerpají z dvanácté kapitoly Janova Zjevení: „*Tedy nastal v nebi boj: Michael a jeho andělé bojovali proti drakovi; a drak bojoval, i jeho andělé... A ten veliký drak – ten dávný had, zvaný ďábel a Satan, který svádí celý svět – byl svržen na zem a jeho andělé byli svrženi s ním*“ (Zjv 12:7, 9).

Michael je vůdce nebeského vojska; vede dobré anděly ve vítězném boji proti pekelným mocnostem. Ortodoxní křesťané ho proto titulují *taxiarchos* a *archistratégos*, tedy vrchní velitel. Tak vystupuje již v rukopisech od Mrtvého moře z posledních staletí před Kristem. V příběhu *O válce synů světla se syny temnoty* je jeho protivníkem, vůdcem temných mocností, Beliál. V židovských legendách nejčastěji bojuje se Samaelem, který je hlavním žalobcem Izraele.

Samotné Michaelovo jméno v hebrejštině znamená „*Kdo je jako Bůh?*“. Je to válečný pokřik, Michaelovo zvolání ve chvíli, kdy se Satan povyšuje a přirovnává k Bohu. Michael se mu postaví a jeden z dosud nejvyšších andělů padne. Třetina andělů ho následuje. Satan je ta „*hvězda, která spadla z nebe na zem... veliký rudý drak... jeho ocas vlekl třetinu nebeských hvězd a svrhl je na zem*“ (Zjv 9:1, 12:3, 4). Někdy proto na štítě, který Michael obrací k drakovi, bývá latinský přepis jeho jména: *Quis ut deus?* Podle jiného výkladu je Michaelovo jméno odvozeno z hebrejského *jachal*, což znamená být silnější, vítězit. Bez otazníku by mohlo znamenat i Michaelovu velkou blízkost a podobnost k Bohu, kterého zastupuje jako místopředseda nebes.

Některé pozemské historické události lidé chápali jako odraz prapůvodního Michaelova činu, jenž se odehrál na nebi. Císař Konstantin připisoval Michaelovi své vítězství nad Liciniem v bitvě u Adrianopole roku 324. Nedaleko od bojiště stál chrám okřídleného božstva, které se Konstantinovi ve snu představilo jako Michael. Císař ho přebudoval na *Michaelion* a ten se stal vzorem pro další chrámy. Tam byla i první zobrazení drakobijce. Událost totiž chápal jako odraz události ze Zjevení – sám sebe spojoval s Michaelem a Licinia s hadem.

Jozuemu se „*kníže vojska Hospodinova*“ zjevil v předvečer bitvy u Jericha (Joz 5:13-15). V podobě blesku prý Michael zastrašil nepřátele a zachránil Cařihrad obléhaný Avary (626). S plamenným mečem se zjevil Lombardům na sklonku bitvy u Sipontu roku 663 a dopomohl jim k vítězství nad Saracény. Dmitrij Donský se údajně po porážce Tatarů na Kulikovském poli

William Turner: Anděl stojící ve slunci, 1846.

Archanděl Michael vítězí nad čertem, 1588.

(1380) vrhl na zem před ikonou Michaela. A v roce 1425 měla Johanka z Arku vidění Michaela, které stálo na počátku osvobození Francie zpod anglické nadvlády.

Michael je vzor duchovního bojovníka, nebeský ochránce, jehož vzýváme tváří v tvář vnitřním pokušením i vnějším nepřátelům. Tento archanděl nám propůjčuje vnitřní sílu čelit zlu. Vysvobozuje nás z rukou nepřátel. Muslimové proto přivolávají Michaela při exorcismu v případech posedlosti. Král Šalamoun dostal od Michaela pečetní prsten, který mu dovozoval podrobit si demony. Byl to tento anděl, jenž se objevil se zábleskem světla v žaláři u apoštola Petra a zázrakem ho vysvobodil z řetězů (Sk 12:7). Do roku 1964 byla součástí mší i následující modlitba Lva XIII. k archandělovi: „*Svatý Michaeli, archanděli, braň nás v boji, ochraňuj nás před zlem a úklady ďábla... Kníže nebeských zástupů, zažeň do pekla Satana a jiné zlé duchy, kteří se ke zkáze duší potulují po světě*“. Jako bojovník a ochránce před zlem se Michael ve středověku stal patronem několika rytířských řádů a v současné církvi platí za patrona vojáků a policistů.

V kabale a magii se Michael označuje za archanděla Slunce nejen proto, že slunce je nejjasnější hvězda. Obsahovým **jádem slunečního archetypu je zápas a vítězství světla nad tmou, pravdy nad lží, dobra nad zlem**. Michaelské téma je tématem slunečních božstev. **Michael vede andělský chór mocností** (řec. *exúsiai*, lat. *potestates*) obývajících čtvrté nebe neboli sféru Slunce. Dvě zmínky o tomto chóru jsou v apoštolských listech (Kol 1:16, 1Pt 3:22). Nové překlady však zastřely původní význam, že jde o andělský chór, a překládají *mocnosti*, jako kdyby šlo o světské vlády a autority.

„*Mocnosti jsou inteligence vznešené...*“, píše se v syrské *Knize otců*.^{Altrichter} Podle Dionysia Areopagity andělé z tohoto chóru ztělesňují „*nezničitelnou harmonii*“.^{Areopagita} „*Odrážejí pokusy démonů o ovládnutí světa... posláním mocností je vyrovnávat nebo smiřovat protiklady... Zabraňují úsilí démonů rozvrátit svět a jsou... udržovateli kosmického řádu a rovnováhy*“.^{Godwin, Bunson} I podle sv. Řehoře Velikého „*mocnostmi nazýváme anděly, jimž jsou podřízeny nepřátelské síly*“ a Alan z Lille píše, že „*jejich úkolem je udržovat demony v mezích*“.^{Gregorius, Alanus} V doprovodu mocností vidíme ďábla spoutaného řetězy, například na stropě dómu sv. Marka v Benátkách.

Jak se jmenuje ten „*anděl, který stojí ve slunci*“ a pomáhá, když se Slovo na bílém koni utká v posledním boji se šelmou? Apokalyptik ho vidí, jak sestupuje z nebe „*s klíčem od propasti a velkým řetězem v ruce*“, jímž spoutá draka na tisíc let (Zjv 19:17, 20:1-3). Anděl ve slunci je Michael, který již v kumránských svitcích vystupuje jako „*kníže světla*“ a v Hermově pastýři jako „*velký, zářící anděl*“. Imaginaci slunečních mocností zakončil Rudolf Steiner poslední veřejný projev před svou smrtí: „*Moci ducha, které jste vzešly ze slunečních mocností, Vy, jež svítíte a přinášíte milost světům; Božská mysl Vás předurčila být Michaelovým zářivým šatem... Vy, jasné bytosti éterických světů, přinášíte Kristovo Slovo k člověku... A vy, žáci duchovního poznání, přijímejte moudrá pokynutí Michaela, přijímejte slovo lásky světové vůle, ať působí ve vznešených cílech vašich duší*“.

Křesťanství stejně jako zoroastrismus – perské sluneční náboženství, které předcházelo křesťanství – se na lidskou duši dívá jako na bojiště sil světla a tmy, dobra a zla. **Michael se zpřítomňuje v duších všude tam, kde překonáváme sami sebe**. Tento zápas vymezuje vlastní lidské dějiny. Dějiny začínají vyhnáním z ráje, kdy člověk poprvé okusil ovoce dobra a zla a vydal se vlastními cestami, opouštěje prapůvodní nevinost spočívající

Eugène Thirion: Zjevení Michaela Johance z Arku, 1876.

Guariento di Arpo: Anděl z chóru mocností drží na řetězu ďábla, 1354.

Viktor Michajlovič Vasněcov: Poslední soud, 1904.

Michael zachraňuje duši umírajícího z rukou ďábla, 1430.

v neuvědomělém souladu s celkem stvoření. Dějiny končí poslední bitvou dobra a zla, překonáním jejich rozporu a návratem k celistvosti.

Poslední a rozhodující boj dobra se zlem, definitivní vítězství světla nad temnotou se odehraje v době konce. Michaelova role proto vyvrcholí právě tehdy – je **andělem posledního soudu**. Prorok Daniel (12:1-3) to popsal takto: „V oné době povstane Michael... a bude to doba soužení, jaké nebylo... V oné době bude vyproštěn tvůj lid, každý, kdo je zapsán v Knize. Mnozí z těch, kteří spí v prachu země, procitnou; jedni k životu věčnému, druzí k pohaně a věčné hrůze. Prozíraví budou zářit jako záře oblohy, a ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti, jako hvězdy, navěky a navždy“.

Když zazní Michaelova polnice, hroby se otevřou a mrtví vstanou, aby byli souzeni. Druhým nejčastějším výtvarným motivem bývá proto Michael, jak drží v ruce váhy a váží duše. V jedné ruce váhy a ve druhé svitek – knihu života. Soudný den se popisuje hlavně ve Zjevení (20:11-13) a v evangeliu podle Matouše (25:31-46). Odtud čerpali výtvarníci námět pro své kompozice. Nahoře uprostřed zasedl Kristus po svém druhém příchodu na trůn slávy i se všemi anděly. Otevřeli se knihy života a každý je souzen podle svých skutků. V popředí stojí Michael s vahami a třídí duše. Odděluje ovce od kozlů, zrna od plev. Duše spravedlivých stoupají po pravici Boží do nebeského království. Po levé straně zástupy zatracených sestupují do ohnivých pekel a přebírají si je ďáblové. Ti první získali blaženost a věčný život, ty druhé čeká po dlouhém utrpení druhá smrt.

Peklo trvá po věky věků (rozumějme tedy nikoli navždy, ale po dobu časově ohraničených cyklů uvnitř cyklů větších). Druhá smrt (Zjv 20:14-15) je smrt ducha. Smrt těla je přechodná a v prvních staletích se i na Západě věřilo, že člověk se rodí a umírá vícekrát. Duchovní smrt je navždy. V knize života jsou zapsáni živí – živí duchem. Biologicky živí nemusí ožít v duchu, jak říká Kristus mládeži: „Nech mrtvé, ať pochovávají své mrtvé...“ (Lk 9:60).

Soudný den byl zobrazován nad vstupní branou středověkých chrámů. Síly světla přicházejí z východu, kde se rodí den, a k němu směřuje i oltář. Noc se rodí na západě, na konci dne. Ze západních průčelí katedrál Michael bojuje s tmou. I jako **anděl podzimu** nastupuje vládu v době sklizně, kdy se dny krátí a v ročním koloběhu začíná převládat tma. Svátek Michaela se na Západě už koncem antiky světil 29. září, někdy i 11. října a v současné východní církvi 8. listopadu. V celé Británii byla známá legenda, že po Michaelově svátku se nemají sbírat ostružiny; tehdy totiž archanděl svrhává z nebe Satana a ten spadne do ostružinového keře. Ale jak to, že světlo vítězí nad tmou právě tehdy, když v ročním koloběhu ustupuje a rozšiřuje se temnota? Michael nám přináší vnitřní světlo – světlo myšlenek, které se zapalují v našem nitru, které zapalujeme z vlastní vůle, když se okolní svět noří do temnot.

Michael je andělem posledních věcí, křesťanským **andělem smrti**. Smrt je malý soud. Při zážitcích na prahu smrti se změní tok času a za zlomek sekundy se nám promítne uplynulý život. Poprvé ho spatříme ve světle skutečných hodnot, v jeho pravém významu. Tam, na prahu smrti nás čeká archanděl Slunce. Není to on, kdo vynáší soud. Anděl smrti mlčí a dívá se, jak se postavíme k pravdě o sobě. Jen ti, již si během života vytvořili vztah k Michaelovi, to dokážou snést a nepropadnou zoufalství. Jen ti, již v sobě rozdmýchali jiskřičku duchovního Slunce, dokážou přivolat Michaela, aby je vytrhl z drápů temných příšer. Tento zážitek je vnitřně reálný v úplně doslovném smyslu: netvoří, kteří jsou přesným ztělesněním našich špat-

ných vlastností, nás sužují v duševním těle, ve světě utkaném z jakési jemné látky. Kdo správně zavolá, pocítí na své tváři závan voňavých perutí, ze srdce mu vytryskne kruh světla, co jako vlna strhne okolní havěť do dálky, a člověk stoupá úrovněmi (doslova, míjejí ho různé krajiny umístěné vertikálně nad sebou) do čistějších výšin. Stačí zavolat..., ale správně zavolat neznámá vzpomenout si intelektuálně na nějakou správnou formulku, nýbrž vyvinout v sobě jistou kvalitu srdce, posvátnou mravní vůli, která má moc dát do pohybu andělské světy. A na to je ve chvíli smrti pozdě, pokud jsme se to nenaučili, dokud jsme žili.

To, co popisují, není teorie, nýbrž zážitek. Experimentálně se dá ověřit, je však k němu zapotřebí ovládat schopnost bdělého snění. Nejde tedy o teoretický koncept, který by se byl jen rozšířil po světě – a proto tento zážitek najdeme nejen v křesťanství, ale i v perském, indickém a jiných náboženstvích. Naši předkové málo teoretizovali a brali věci tak, jak je zažili. Podobnými způsoby popisují onen významný okamžik, kdy se o nás ucházejí bytosti dobra i zla, a o výsledku rozhoduje náš charakter. V egyptské *Knize mrtvých* je to Anúbis, kdo váží lidské srdce oproti píruku bohyně spravedlnosti, a duše zemřelého musí být schopna říci: „Neublížoval jsem, nekřivdíl jsem...“. Jinak ji roztrhají příšery ze tmy.

„V hodině smrti“, tak hovoří tradice, „Michael sestupuje a dává každé duši možnost před odchodem vykoupit se od zlého, zažene ďábla a jeho posluhače“.Bunson Michaela vzývají při zádušních mších, při zpívání *requiem*, aby duši zemřelého uvedl do věčného světla a nepohltila ji temnota. Zsvěcuje se mu kapličky na hřbitovech. Michael vynesl Adamovu duši do nebe. Judův list (1:9) odkazuje na apokryfní legendu, kde se při Mojžíšově pohřbu Michael pře s ďáblem o duši proroka. Vedle známého obrazu, na němž Gabriel s lilii zvěstuje Marii počátek nového života, existuje i méně známý: Michael přináší Marii palmovou větvičku na znamení blížící se smrti. Gabriel stojí na počátku lidského života a Michael na jeho konci. Palmová ratolest, větvička slunečního stromu, je atributem mučedníků – drží ji v ruce ti, jimž Michael přinesl korunu věčného života.

Michael, přesně řečeno, je **andělem vzkříšení**. Není andělem smrti ve smyslu zmaru duše a těla, jako jsou Samael a Orifiel. Michaelovou mocí vstává zdokonalený duch z přeměněné tělesnosti. Znamená smrt jen potud, pokud je branou k věčnému životu, ve smyslu vysvobození a nesmrtnosti. Archanděl Slunce upírá svůj tvořivý pohled na to nepomíjivé, na duchovní zlato v alchymickém procesu přeměny duší.

Tím se dostáváme k Michaelovi v jeho čtvrté roli – je **patronem vyvolaného lidu**. V knize Daniel (10:21, 12:1) nebo u Henocha se píše, že Michael je knížetem Židů. Je zastáncem a ochráncem Izraele, brání ho a přimlouvá se za něj u Boha. Ochraňuje Boží lid od dob patriarchů: zachraňuje Abraháma z pece Nimrodovy, Daniela z jámy lvové, Sáru před poskvřením, Lota vyvede ze Sodomy, Jakobovi zachrání život v lůně matky. Vede Izraelity prchající před faraónem přes Rudé moře; zničí armádu asyrského krále Sinacheriba obléhajícího Jeruzalém; přiměje perského krále Kýra propustit Židy ze zajetí; dodává odvahu Gedeonovi; stojí při Ester, když Židům hrozí vyhubení.

Každý národ má svého strážného ducha a u Daniela se uvádějí i andělská knížata Peršanů a Řeků. Tady však jde o něco víc. Michael není jen národním duchem vlévajícím specifický charakter židovství, ale je patronem těch, již mají být spaseni. Jde o duchovní proud, který byl po jistou dobu činný v rámci dědičné linie a překrýval se s ní, s Kristovým příchodem se

Samuel van Hoogstraten: Anděl s palmou zvěstuje smrt panně Marii, 1670.

Charles Edmund Brock: Anděl ochraňuje Daniela v jámě se lvy, 1928.

James Powell: Archanděl Michael, 1888.

Michaelův zázrak u Kolosů. Freska na hoře Athos, 1546.

Oswald Achenbach: Andělský hrad za soumraku, 1882.

však odpoutal od pokrevních svazků. Novým vyvoleným lidem jsou pokřtěni ze všech národů – ti, již se podruhé narodili z Ducha. Před příchodem Krista Michael ochraňoval synagogu a po něm ochraňuje církev. Křesťané ze všech národů ho vzývají jako svého patrona.

O čtvrtém nebi rabíni říkali, že se tam nachází nebeský Jeruzalém, chrám a oltář, u něhož je Michael veleknězem. Je **kadidelníkem** (Zjv 8:3) se zlatým kadidlem v nebi a na zemi tajemně přítomný v oběti kadidla. Kadidlo je něco očištěného, co stoupá k nebi, když se nižší přeměňuje ve vyšší. Co je to? Jsou to modlitby svatých a spravedlivých, nebo rovnou jejich duše, které Michael vynáší před Pána. Oni jsou tou sluneční substancí, duchovním zlatem, plnými klasy eschatologickou žní shromážděnými do sýpek. Michael stojí v řece zlata tekoucí vertikálně nahoru, v obětním proudu zušlechťujícím a povznášejícím všechny tvory. Proto Dionysios Areopagita říká, že sluneční mocnosti „narovnávají všechny bytosti a směřují je nahoru“^{Areopagita} Podle serafinského doktora Bonaventury „společným jmenovatelem Michaelova působení je přivádění duší k Bohu“, což je všeobecně vzato úkolem všech andělů, ale Michaelovi přísluší zvláštním způsobem.^{Altrichter} Odráží se to i v okolnosti, že Michaelovy svatyně se stavějí na pahorcích; je patronem výšin.

V prvních staletích byl však Michael nejčastěji **uctíván v roli léčitele**. Dal vytrysknout léčivému prameni v Kolosách ve Frygii a uctivali ho i u dalších termálních pramenů v Malé Asii, ačkoli léčitelství je doménou Rafaela. Mohlo by jít o čirou záměnu, neboť v některých kabalistických a magických spisech či v Longfellowově *Zlaté legendě* jsou jména andělů merkurské a sluneční sféry navzájem zaměněna. Spíše však jde o skutečnou blízkost a obsahové překrývání se činností obou archandělů. Podobným způsobem jsou spjati i v dějinách filosofie. Také v roli průvodce duší (řec. *psychopompos*) Michael navazuje na řeckého Herma. Michaelovým předchůdcem v keltských zemích byl sluneční bůh Lugh, jež Římané přirovnávali i ke svému Merkurovi.

Všechny Michaelovy role jsou provázané nevyhnutelnou vnitřní logikou a **jsou vlastně jedinou**. Vítězí nad drakem-hadem, který je původcem zla a hříchu. Nemoc, smrt a zatracení jsou však jen důsledkem hříchu, jenž začal pádem v ráji. Různé nemoci způsobují jednotliví démoni, uzdravování proto patří ke schopnostem slunečních bohů, jako jsou Apollón, Lugh a další. Překonáním hříchu překonáváme příčiny smrti a získáváme účast na vzkříšení. Nejznámější zjevení Michaela v souvislosti s uzdravováním se traduje z roku 590 během morové epidemie. Archanděl tehdy vyslyšel prosby papeže Řehoře Velikého a zjevil se vkládaje svůj meč zpátky do pochvy na znamení, že mor končí. Viděli ho na zdech Hadriánova mauzolea v Římě, které se od té doby nazývá Andělský hrad.

Michaelská ctnost je sluneční, je to spravedlnost. On je tím „*sluncem spravedlnosti*“, jehož křídla léčí (Mal 4:2). Židé však trvali na tom, že spíše Gabriel představuje přísnou tvář Boží a vykonává tresty, zatímco Michael je anděl milosrdenství. Ano, měsíční božstva jsou vykonavateli osudu, zatímco sluneční nás z něj vysvobozují. Nejde tu o spravedlnost ve smyslu odplaty, nýbrž o to, že nalezením vlastního středu, harmonie a rovnováhy vstupujeme do proudu milosti. V islámském folklóru má Michael smaragdová křídla a vlasy barvy šafránu, pokryté myriádami tváří a úst prosících v myriádách nářečí Boha o slitování. Jeskyně na vrchu Monte Gargano v Apulii je nejslavnějším poutním místem, kde se zjevil Michael. Nad jejím

vchodem jsou vyryta slova, která sám Michael řekl místnímu biskupovi: „*Toto je zvláštní příbytek, kde se smývá každá vina*“^{Altrichter}

Závěrem uveďme otázku, již si kladli mnozí: Ke kterému řádu andělů Michael opravdu patří? Teologové si nebyli jisti. Na jednom místě Bible je titulovaný jako archanděl a na jiném jako kníže. Označení *archanděl* naznačuje, že jde o nějakého vyššího anděla (řec. *archos* = hlavní, vůdce). Podle Akvinského Michael vládl jen nejnižšímu chóru – andělům, zatímco Basil Veliký a řečtí otcové ho kladli nade všechny chóry. Podle Bonaventury byl serafem a další ho zase ztotožnili s cherubem, jenž s plamenným mečem strážil bránu ráje. Patří tedy k archandělům, knížectvím, mocnostem, cherubínům, či serafínům? Jak může být jeden z archandělů nadřazen všem vyšším chórům nad sebou?

Otázka je motivovaná spíše intelektuální zvědavostí než praktickou potřebou. Rozhodující je naučit se rozeznávat a vytvořit v sobě michaelskou kvalitu, abychom dokázali zpřítomnit tohoto archanděla ve svých životech. Odpověď pro rozum máme také. Slovo archanděl se používá ve dvou významech: v užším smyslu označuje jen osmý andělský chór a v širším všechny vyšší anděly. Dále platí, že vyšší bytosti se vtělují na nižších úrovních. Odějí se šatem z hrubší substance, zatímco svým nitrem zůstávají ve spojení s vyšší, zářivější sférou. Michael je jednou z mocností, která působí mezi archanděly. Má však ústřední postavení mezi anděly vůbec, neboť skrze něj prozaňuje síla převyšující všechny chóry – síla Kristova.

Takto ho oslovuje gotický chvalozpěv: „*Michaeli! Vznešený, mocný nebeský princ! Ty vynášíš nahoru zlatý jas Krista krále. Svaté je tvé jméno, ó Michaeli, který jsi jako Bůh. Jako společník Trůnů jsi základním kamenem nebeské klenby. Stojíš v pevnosti Panství a vysoko se tyčíš mezi Silami. Uprostřed Mocností a Knížectví se zjevuješ jako oslnivý jas. Do svatého chóru Cherubínů přinášíš očištný oheň. Svatým kopím vládneš mezi Serafíny. Jako nejstarší jsi právoplatným vůdcem všech nebeských šiků*“^{Stein von Baditz}

Carl Timoleon von Neff: Anděl s kadidelnicí, 19. stol.

Archanděl Michael-Metatron na perské iluminaci ze 14. stol.

Zjevení Michaela na hoře Gargano, konec 15. stol.